

cluditur Deus; humanamque vitam mutuatur de tempore, qui prae-
stat temporibus aeternitatem. Mira res: concipit Maria de ipso,
quem parit: tumet uterus maiestate, non semine, capitque virgo,
quem mundus mundique non capit plenitudo. Interea promovent
*417 suum membra factorem, et opus sui figura vestit artificem. Par-
turit Maria non * dolore, sed gaudio: nascitur sine patre Filius, non
totus matris, sibi debens, quod conceptus est, donans matri, quod
natus, quae principaliter stupet talem sibi Filium provenisse, qui
ex se natus non crederetur, nisi quia sicut fuit virgo incorrupta post
conceptum, permanet talis quoque post partum.

S. CYRILLUS Hierosolymitanus (313/315 † 386/387)

CATECHESSES (347)

PG 33, 465 Catechesis IV, IX. Πίστευε δέ, ὅτι οὗτος ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, 458

διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθεῖ
ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας Παρθένου καὶ
*468 ἁγίου Πνεύματος· οὐ δοκῆσει καὶ φαντασίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης
ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· οὐδὲ ὥσπερ * διὰ σωτήριον διελθὼν τῆς Παρθένου, ἀλλὰ
σαρκωθείς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς [καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς ἐξ αὐτῆς]· φα-
γὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ πίων ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν ἢ
ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἢ σωτηρία. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος
μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον.

PG 33, 616 Catechesis VII, IX. [...] Αὐτός τε ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τῷ 459

PG 33, 466 Catechesis IV, IX. Crede vero quod hic unigenitus Filius Dei 458

propter peccata nostra de coelis ad terram descendit, assumpta
humanitate ista, iisdem quibus subiicimur affectibus obnoxia; na-
tusque est ex sancta Virgine et sancto Spiritu: facta, non secundum
*467 opinionem ac fictam speciem, sed secundum * veritatem, inhumana-
tione [seu hominis susceptione]. Neque per Virginem uti per cana-
lem traiectus, sed ex ea vere incarnatus [et vere ex ea lacte nutri-
tus]; manducans uti nos vere, et vere uti nos bibens. Si enim hu-
manae naturae assumptio phantasma [ac ludibrium oculorum] fuit,
phantasma itidem fuerit salus. Duplex erat Christus: homo quidem,
quantum ad id quod videbatur; Deus vero, quantum ad illud quod
latebat.

PG 33, 615 Catechesis VII, IX. [...] Ipse unigenitus Filius Dei, quo tempore 459

● PL 11, 407, 495.

● S. DAMASUS PP. († 384): PL 13, 351, 352, ■ 359, 373, 376 (cf. PLS I, 310, III, 256).

ξύλω κατὰ τὸν σταυροῦ καιρὸν τὴν σάρκα προσηλωμένος, ἰδὼν τὴν Μαριάμ τὴν ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν τῶν μαθητῶν προσφιλέστατον, φησὶ πρὸς ἐκεῖνον μὲν « Ἴδου ἡ μήτηρ σου » πρὸς δὲ τὴν Μαριάμ· « Ἴδου ὁ υἱός σου » τὴν ὀφειλομένην φιλοστοργίαν ἐκδιδάσκων, καὶ τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἰρημένον πλαγίως ἐπιλύων, τὸ « Καὶ ἦν ὁ πατήρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες » ὑπερ ἀρπάζουσιν αἰρεσιωτῶν παῖδες, ἐξ ἀνδρὸς αὐτὸν καὶ γυναικὸς γεγεννησθαι λέγοντες. "Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἡ Μαρία μήτηρ Ἰωάννου διὰ τὴν φιλοστοργίαν οὐ διὰ τὸ γεννησάι· οὕτω καὶ Ἰωσήφ πατήρ ἐκαλεῖτο τοῦ Χριστοῦ, οὐ διὰ τὸ γεννησάι (« Οὐ γὰρ ἔγνω αὐτήν », κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, « ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον »), ἀλλὰ διὰ τὴν περὶ τὴν ἀνατροφὴν κηδεμονίαν γεγεννημένην.

460

Catechesis X, XIX. Πολλοὶ τυγχάνουσιν ἀληθεῖς, ἀγαπητοί, περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαι. Μαρτυρεῖ Πατήρ οὐρανόθεν περὶ τοῦ Υἱοῦ· μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον σωματικῶς ἐν εἴδει περιστερᾶς· μαρτυρεῖ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὴν Μαριάμ εὐαγγελιζόμενος· μαρτυρεῖ Παρθένος ἡ Θεοτόκος· μαρτυρεῖ ὁ μακάριος τῆς φάτνης τόπος.

PG
33, 685

cruci secundum carnem affixus erat, Mariam videns sui ipsius ratione carnis matrem, et Ioannem discipulorum charissimum, ad ipsum quidem ait: *Ecce mater tua*;¹ ad Mariam vero: *Ecce filius tuus*;² quam deberet illa in posterum Ioanni exhibere charitatem docens. Quibus verbis oblique expedivit illud quod a Luca dictum est: *Et erat pater eius et mater eius admirantes*.³ Quam vocem arripiunt haeretici ipsum ex viro ac muliere natum praedicantes. Quemadmodum enim Maria Ioannis mater dicitur propter charitatem, non vero quod genuisset: ita Ioseph pater Christi dictus est, non ratione generationis (*Non enim cognovit eam, iuxta Evangelium, donec peperit filium suum primogenitum*,⁴) sed ratione curae in alendo educandaque collatae.

460

Catechesis X, XIX. Multa exstant, dilecti, vera de Christo testimonia. Testatur Pater e coelo de Filio,⁵ testatur Spiritus sanctus, descendens corporaliter in specie columbae;⁶ testatur Gabriel archangelus Mariae evangelizans;⁷ testificatur Virgo Deipara;⁸ testatur beatus praesepii locus.⁹

PG
33, 686¹ Io. XIX, 27.² Io. XIX, 26.³ Lc. II, 33.⁴ Matth. I, 25.⁵ Matth. III, 17.⁶ Lc. III, 22.⁷ Lc. I, 27-38.⁸ Ibid.⁹ Lc. II, 7.

PG
33, 728

Catechesis XII, II. Ἰουδαίων δὲ παῖδες, τὸν μὲν ἐλθόντα ἀθετοῦντες, τὸν δὲ κακῶς ἐρχόμενον προσδοκῶντες· τὸν μὲν ἀληθῆ Χριστὸν παρητήσαντο, τὸν δὲ πλάνον οἱ πλανηθέντες ἐκδέχονται, ἀληθοῦς καὶ ἐν τούτῳ τοῦ Σωτῆρος εὐρισκομένου, τοῦ εἰπόντος· « Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐάν δὲ ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψετε ». Καλὸν δὲ καὶ ἐπερώτησιν προσενέγκαι τοῖς Ἰουδαίοις· Ἀληθῆς ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὁ λέγων, ὅτι Ἐμμανουὴλ ἐκ παρθένου γεννηθήσεται, ἢ ψευδῆς; Εἰ μὲν γὰρ ὡς ψευδοῦς κατηγοροῦσιν, οὐδὲν θαυμαστόν· ἔθος γὰρ αὐτοῖς οὐ μόνον ὡς ψευδεῖς κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ λιθάζειν τοὺς προφήτας· εἰ δὲ ἀληθῆς ὁ προφήτης, δεῖξατε τὸν Ἐμμανουὴλ. Καὶ πότερον, ὁ ἐρχεσθαι μέλλον, ὁ ὑφ' ὑμῶν προσδοκώμενος, ἐκ παρθένου τίκτεται, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρθένου μὴ γεννᾶται, ψευδοκατηγορεῖτε τοῦ προφήτου· εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τοῦτο προσδοκᾶτε, τί τὸ ἤδη γενόμενον παραιτεῖσθε;

III. Ἰουδαῖοι μὲν οὖν πλανάσθωσαν, ἐπειδὴ θέλουσιν· ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δοξάζεσθω. Ἡμεῖς γὰρ παραδεχόμεθα Θεὸν Λόγον ἐνανθρωπήσαντα κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὡς αἵρετικοὶ λέγουσιν, ἀλλ' « ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου », κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, « ἐνανθρωπήσαντα », οὐ φαντασίᾳ, ἀλλὰ ἀληθείᾳ. Καὶ ὅτι ἀληθῶς ἐκ Παρθένου

461

PG
33, 727

Catechesis XII, II. Iudaei vero, dum eum qui venit reiiciunt, eumque qui infauste venturus est exspectant; verum illi quidem Christum repudiavere, impostorem vero ipsi in errorem abducti recipient: ut in hoc quoque vera reperiat Salvatoris sententia: *Ego veni in nomine Patris mei, et non recipitis me; si autem alius venerit in proprio nomine, illum recipietis.*¹ Optimum autem fuerit eam iudaeis interrogationem proponere: Veraxne sit Isaias propheta, dum ait Emmanuelem ex virgine nasciturum,² an mendax? Si quidem illum uti mendacem criminatur, nihil mirum: mos enim illis prophetas non solum quasi mendaces insimulare, sed et lapidibus opprimere; sin verax propheta fuerit, ostendite Emmanuelem. Item, utrumne is qui venturus est, quem exspectatis, ex virgine proditurus est, necne? Si ex virgine non nascitur, falsi arguitis prophetam. Si vero id in futura re exspectatis, occur id quod iam factum est repudiatis?

III. Ac iudaei quidem, quando ita volunt, errore abducantur; Ecclesia autem Dei glorificetur. Nos enim recipimus Deum Verbum inhumanatum vere: non ex voluntate viri et mulieris, ut haeretici aiunt; sed *ex Virgine et Spiritu sancto* iuxta Evangelium *inhumanatum*; non specie, sed veritate. Quod autem vere ex Virgine huma-

461

¹ Io. V, 43.² Isa. VII, 14.

ἐνηθρώπησε, περίμενε τὸν καιρὸν * τῆς διδασκαλίας νῦν, καὶ λήψῃ τὰς ἀπο- *729
δείξεις· πολὺπλοκος γάρ ἐστιν ἡ τῶν αἰρετικῶν πλάνη. Καὶ οἱ μὲν μηδὲν
αὐτὸν ἐκ Παρθένου γεγενῆσθαι εἰρήκασιν· οἱ δὲ γεγενῆσθαι μὲν, οὐκ ἐκ Παρ-
θένου δέ, ἀλλ' ἐκ γυναικὸς ἀνδρὶ συνοικουίσης. Οἱ δὲ λέγουσιν οὐ Θεὸν ἐνηθ-
ρωπηκέναι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἄνθρωπὸν τινα τεθεοποιῆσθαι. Ἐτόλμησαν
γάρ εἰπεῖν, ὅτι οὐχ ὁ πρῶτον Λόγος, οὗτος ἐνηθρώπησεν· ἀλλὰ ἄνθρωπός
τις προκόψας, οὗτος ἐστεφανώθη.

IV. Σὺ δὲ μνημόνευσον τῶν χθὲς περὶ τῆς θεότητος εἰρημένων. Πίστευ-
σον, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱός, οὗτος ἐκ Παρθένου πάλιν
ἐγεννήθη. Ἰωάννη τῷ εὐαγγελιστῇ πείσθητι λέγοντι· «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγέν-
ετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Ὁ μὲν γὰρ Λόγος αἰώνιος, πρὸ πάντων τῶν
αἰώνων ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς· τὴν δὲ σάρκα προσφάτως ἀνέλαβε δι' ἡμᾶς.
Ἄλλὰ ἀντιλέγουσι πολλοί, καὶ λέγουσι· Τί τοσοῦτον ἦν αἷτιον, ὥστε Θεὸν
εἰς ἀνθρωπότητα καταβῆναι; καὶ εἰ ὅλος Θεοῦ φύσις ἐστὶν ἀνθρώποις συνα-
ναστρέφειν; καὶ, εἰ δυνατόν ἐστι παρθένον τεκεῖν ἄνευ ἀνδρός; Πολλῆς δὲ
ἀντιλογίας οὐσης, καὶ πολυειδοῦς τῆς μάχης· φέρε, τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι,
καὶ ταῖς τῶν παρόντων εὐχαῖς, ἕκαστον διαλύσωμεν.

nam naturam susceperit, tradendae doctrinae tempus nunc * ex *730
spectes velim, et huius rei demonstrationes accipies, multiplex enim
est haereticorum error. Atque hi quidem ipsum in totum ex Virgine
natum esse pernegarunt; alii vero natum concessere; non tamen ex
Virgine, sed ex muliere viro permista. Alii aiunt non Deum Chri-
stum inhumanatum esse, sed hominem quemdam deificatum; ausi
sunt namque dicere, non illud Verbum quod praeexistebat, homi-
nem induisse; sed hominem quemdam profectus sui merito coronat-
um esse.

IV. Tu vero memineris eorum quae hesternae die de divinitate
sunt dicta. Crede, quod ille ipse unigenitus Dei Filius, iste iterum
natus est de Virgine. Crede Ioanni evangelistae dicenti: *Et Verbum
caro factum est, et habitavit in nobis.*¹ Verbum quidem aeternum est,
ante omnia saecula ex Patre genitum; carnem vero recens propter
nos suscepit. Verum contradicunt multi, et dicunt: Quae tanta fuit
causa, ut Deus ad humana delaberetur? Iterumque: an id omnino
in Dei naturam cadit, ut cum hominibus conversetur?² Et, possi-
bile estne virginem parere sine viro? Cum plurima sit contradictio
et multiformis pugna, age, per Christi gratiam et eorum qui hic
adsunt orationes, singula dissolvamus.

¹ Io. I, 14.

² Baruch III, 38.

V. Καὶ πρῶτόν γε ἡμῖν ζητήσθω, τίνος ἕνεκεν κατέβη ὁ Ἰησοῦς. Καὶ μὴ ταῖς ἐμαῖς εὐρεσιλογίαις πρόσεχε· δυνατόν γὰρ ἴσως κατασοφισθῆναι· ἀλλ' ἐὰν μὴ προφητῶν περὶ ἐκάστου πράγματος δέξη μαρτυρίαν, μὴ πίστευε τοῖς λεγομένοις· ἐὰν μὴ καὶ περὶ τῆς Παρθένου, καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ τρόπου μάθῃς ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, μὴ παραδέξῃ παρὰ ἀνθρώπου μαρτυρίαν.

PG
33, 741

Catechesis XII, XV. [...] Διὰ παρθένου τῆς Εὐας ἦλθεν ὁ θάνατος, ἔδει διὰ παρθένου, μᾶλλον δὲ ἐκ παρθένου, φανῆναι τὴν ζωὴν· ἵνα ὡσπερ ἐκείνην ὄφεις ἠπάτησεν, οὕτω καὶ ταύτην Γαβριὴλ εὐαγγελίσῃται.

462

PG
33, 753

XXI. Λοιπὸν ζητοῦμεν ἐκ τίνος ἔρχεται καὶ πῶς ἔρχεται. Τοῦτο δὲ ἡμῖν Ἡσαΐας λέγει· «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Καὶ ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι τούτοις· ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν ἀνωθεν, τῇ ἀληθείᾳ κακῶς ἀντιπίπτειν· καὶ λέγουσιν, ὅτι οὐ γέγραπται «ἡ παρθένος», ἀλλ' «ἡ νεάνις». Ἐγὼ δὲ τῷ λεχθέντι συμπεριφερόμενος, καὶ οὕτως εὐρίσκω τὴν ἀλήθειαν. Ἐρωτητέον γὰρ αὐτούς· Παρθένος βιαζομένη πότε βοᾷ, μετὰ τὴν φθορὰν ἢ πρὸ τῆς φθορᾶς, ἐκκαλουμένη τοὺς βοηθοὺς; Ἐὰν τοίνυν ἀλλαχοῦ λέγῃ ἡ Γραφή· «Ἐβόησεν ἡ νεάνις, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν αὐτῇ»· ἄρα οὐ περὶ παρθένου λέγει; Ἴνα δὲ σαφέστερον μά-

463

V. Ac primum illud quaeratur a nobis, cuius rei gratia descenderit Iesus. Neque meis ratiocinationibus attende, sophismatis enim forte illudi possibile; verum nisi prophetarum de re unaquaque acceperis testimonia, his quae dicentur ne crede; nisi et de Virgine, et de loco, et de tempore, et de modo didiceris ex divinis Scripturis, ne accipias ab homine testimonium.¹

PG
33, 742

Catechesis XII, XV. [...] Per virginem Evam subiit mors; oportebat per virginem, seu potius de virgine, prodire vitam: ut sicut illam decepit serpens, ita et huic Gabriel bonum nuntium afferret.

462

PG
33, 754

XXI. Deinde quaerimus, ex qua [persona] veniet, et quomodo veniet? Hoc autem nos docet Isaias: *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel.*² Et his contradicunt iudaei, solent enim illi antiquitus veritati male refragari; aiuntque scriptum non esse *virgo*, sed *puella*. Ego autem in hac voce indulgenter acquiescens, sic quoque veritatem reperio: quaerendum namque ex illis: Virgo cum violatur, equando clamat, num ante vim illatam, an postquam corrupta est, auxilium advocans? Si igitur alicubi dicat Scriptura: *Clamavit puella, et non fuit qui succurreret illi;*³ nunquid hic de virgine non loquitur? Ut vero manifestus ad-

463

¹ Io. V, 34.² Isa. VII, 14.³ Deut. XXII, 27.

θης, ὅτι καὶ ἡ παρθένος ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ «νεάνις» καλεῖται, ἄκουε τοῦ βιβλίου τῶν Βασιλειῶν, περὶ τῆς Ἀβισάκ τῆς Σουναμίτιδος, λέγοντος· «Καὶ ἦν ἡ νεάνις καλὴ σφόδρα»· τὸ γὰρ παρθένον αὐτὴν ἐκλεχθεῖσαν ἐννεχθαι πρὸς Δαβίδ, ὠμολόγηται.

XXII. Ἀλλὰ λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι πάλιν· Τῷ Ἀχάζ ἐρρέθη τοῦτο περὶ Ἐζεκίου. Οὐκοῦν ἀναγνώμεν τὴν Γραφὴν· «Αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος». Καὶ μάλιστα μὲν τὸ σημεῖον παράδοξον εἶναι ὀφείλει. Σημεῖον γάρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ πέτρας, τὸ βραγῆναι θάλασσαν, τὸ ἥλιον ὑποστρέψαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ λεχθησόμενα, φανερώτερον ἔχει τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγχον. [...] Βασιλεύοντος τοίνυν τοῦ Ἀχάζ, τοῦ Ἡσαίου τοῦτο εἰρηκότος, ἕξ καὶ δέκα ἔτη οὗ Ἀχάζ βασιλεύσαντος μόνα, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν προφητείας ἐν τούτοις ῥηθείσης· ἐλέγχει τὴν ἀντιρῶσιν Ἰουδαίων ὁ διαδεξάμενος βασιλεὺς Ἐζεκίας, ὁ τοῦ Ἀχάζ υἱός, ἐν τῷ βασιλεύειν ὧν ἐτῶν εἰκοσιπέντε. Τῆς προφητείας γὰρ ἐν ἐκκαίδεκα ἔτεσι περιληφθείσης, προγεννηθεὶς ἦν ὑπὸ τοῦ Ἀχάζ, πρὸ τῆς προφητείας ἐννέα ἔτη. Τί τοίνυν περὶ τοῦ ἤδη γεννηθέντος, καὶ πρὸ αὐτῆς βασιλείας

discas, quod virgo etiam in divina Scriptura *puella* appelletur; audi librum Regnorum de Abisac sunamitide dicentem: *Et erat puella pulchra valde*;¹ eam enim virginem electam fuisse, atque ad Davidem adductam, in confesso est.

XXII. Sed dicunt rursus iudaei: De Ezechia hoc dictum est ad Achaz. Legamus igitur Scripturam: *Pete tibi ipsi signum a Domino Deo tuo, in profundum aut in sublime*.² Atqui signum maxime admirabile ac praeter opinionem esse debet. Signum enim fuit aqua de petra elicita:³ disruptio maris:⁴ solis retrocessio,⁵ et similia. Quae autem dicturus sum, evidentiores habent adversus Iudaeos convictionem. [...] Cum itaque regnante Achaz hoc dixerit Isaias; Achaz porro sexdecim duntaxat annos regnaverit,⁶ quos intra dicta est ad ipsum prophetia; iudaeorum contradictionem revincit successor eius rex Ezechias Achaz filius; qui cum regnum adiit, annorum quinque et viginti erat.⁷ Cum enim prophetiae [tempus] annorum sexdecim [spatio] circumscribatur, novem ante prophetiam annis fuerat ex Achaz natus. Quid igitur de eo qui iam natus erat, etiam

¹ III Reg. I, 4.

² Isa. VII, 11.

³ Exod. XVII, 6.

⁴ Exod. XIV, 21-22.

⁵ IV Reg. XX, 11.

⁶ IV Reg. XVI, 2.

⁷ IV Reg. XVIII, 2.

τοῦ Ἀχάζ πατρός, ἀναγκαῖον ἦν λέγειν τὴν προφητείαν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι «Ἐλαβεν», ἀλλ', ὅτι «Λήψεται ἡ παρθένος», προγνωστικῶς εἰπών.

*756

*XXIII. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐκ παρθένου γεννᾶται ὁ Κύριος, σαφῶς ἔγνωμεν. Ἐκ ποίου δὲ γένους ἦν ἡ παρθένος, δεικτέον. «Ὡμοσε Κύριος τῷ Δαβίδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτήν· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου»· καὶ πάλιν· «Θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ»· καὶ ἐξῆς· «Ἄπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβίδ ψεύσομαι· τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα». Ὅρας ὅτι περὶ Χριστοῦ, καὶ οὐ περὶ Σολομῶντος ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἔμεινεν. Εἰ δέ τις ἀντιλέγη, διὰ τὸ μὴ κεκαθικέναι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν ξύλινον θρόνον τοῦ Δαβίδ, προσοίσωμεν ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· «Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωσέως ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι»· οὐ γὰρ τὴν ξυλίνην καθέδραν, ἀλλὰ τῆς διδασκαλίας σημαίνει τὴν ἐξουσίαν. Οὕτως οὖν καὶ θρόνον Δαβίδ μοι ζήτηι, μὴ τὸν ξύλινον θρόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν. Καὶ μοι μάρτυρας λάβε τοὺς παῖδας τοὺς ἐπιφωνήσαντας· «Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς

antequam pater eius Achaz regnum adiret, prophetiam loqui necesse erat? Non enim dixit, *Accipit*; sed praedictionis modo, *Accipiet virgo*.

*755

*XXIII. At illud quidem manifeste cognovimus, quod ex virgine nascitur Christus: iam vero ex quo genere virgo exstiterit, aperendum. *Iuravit Dominus Davidi veritatem, et non frustrabitur eam: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam;*¹ et rursus: *Ponam in saeculum saeculi semen eius, et thronum eius sicut dies coeli;*² et deinde: *Semel iuravi in sancto meo, si Davidi mentiar: semen eius in aeternum manebit; et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in aeternum.*³ Vides de Christo, non autem de Salomone sermonem haberi; non enim thronus eius sicut sol permansit. Quod si quis contradixerit, eo quod Christus non sederit in ligneo Davidis solio, hanc illi sententiam proferamus: *Super cathedram Moysis sederunt Scribae et Pharisei;*⁴ non enim ligneam cathedram significat, sed doctrinae auctoritatem: sic et solium Davidis quaerito, non ligneum solium, sed ipsam regiam potestatem. Cuius rei testes accipe pueros acclamantes: *Hosanna Filio David:*

¹ Ps. CXXXI, 11.

² Ps. LXXXVIII, 30.

³ Ps. LXXXVIII, 36-38.

⁴ Matth. XXIII, 2.

τοῦ Ἰσραήλ». Καὶ οἱ τυφλοὶ δὲ λέγουσιν· «Υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησον ἡμᾶς». Καὶ ὁ Γαβριὴλ μαρτυρεῖ σαφῶς πρὸς τὴν Μαριάμ, λέγων· «Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ»· καὶ ὁ Παῦλος φησί· «Μνημονεύετε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγεγενημένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου»· καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φησί· «Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα». Καταδέχου τοίνυν τὸν ἐκ Δαβὶδ γεγεννημένον, πειθόμενος τῇ προφητείᾳ τῇ λεγούσῃ· «Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν».

464

XXIV. Ἀλλὰ διαπονοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι διὰ ταῦτα. Προῆδει καὶ τοῦτο Ἡσαΐας, λέγων· «Καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγένοντο πυρρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν (οὐ γὰρ αὐτοῖς), υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν». Σημειώσαι δέ, ὅτι πρῶτον ἦν Υἱὸς Θεοῦ, εἶτα ἐδόθη ἡμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν· «Καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον». Ὅρια Ῥωμαίων ἔστι· τῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ὄριον οὐκ ἔστιν. Ὅρια Περσῶν καὶ Μήδων ἔστιν, τοῦ δὲ Υἱοῦ ὄριον οὐκ

PG
33, 756

*benedictus Rex Israelis.*¹ Caeci quoque aiunt: *Fili David, miserere nostri.*² Et Gabriel aperte testatur ad Mariam dicens: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius.*³ Et Paulus ait: *Mementote Iesum Christum eccitatum a mortuis, ex semine David, secundum Evangelium meum;*⁴ et in principio Epistolae ad Romanos, ait: *Qui factus est ex semine David secundum carnem.*⁵ Recipe igitur eum qui ex Davide natus est, obsequens prophetiae aienti: *Et erit in die illa radix Iesse, et qui exsurget rectorus gentes; in ipso gentes sperabunt.*⁶

464

XXIV. Sed iudaei propter haec vehementer discruciantur. Praeviderat hoc quoque Isaias dicens: *Et volent, si fuerint igne combusti. Quia puer natus est nobis* (non enim illis), *et filius datus est nobis.*⁷ Animadvertite porro quod prius Filius Dei erat, deinde datus est nobis; et post pauca dicit: *Et pacis eius non est terminus.*⁸ Romanis sui sunt termini: regni autem Filii Dei terminus non est. Persarum Medorumque determinati sunt fines: Filii vero Dei terminus nullus.

PG
33, 755

¹ Matth. XXI, 9; Io. XII, 13.

² Matth. IX, 27.

³ Lc. I, 32.

⁴ II Tim. II, 8.

⁵ Rom. I, 3.

⁶ Isa. XI, 10.

⁷ Isa. IX, 5-6.

⁸ Isa. IX, 7.

*757 ἔστιν. Ἐἴτα ἐξῆς· « Ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ * τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, κατορθῶσαι αὐτήν » Ἐκ τοῦ Δαβὶδ τοίνυν ἦν ἡ ἀγία Παρθένος.

PG 33, 757 **XXV.** Ἐπρεπε γὰρ τῷ ἀγνοτάτῳ, καὶ διδασκάλῳ τῆς ἀγνείας, ἐξ ἀγνῶν ἐξεληλυθῆναι παστάδων. Εἰ γὰρ ὁ τῷ Ἰησοῦ καλῶς ἱερατεύων ἀπέχεται γυναικός, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς πῶς ἔμελλεν ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἔρχεσθαι; « Ὅτι σὺ εἶ », φησὶν ἐν Ψαλμοῖς, « ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς ». Πρόσεχε ἀκριβῶς τῷ· « ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς », σημαίνουντι τὸ χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου γαστρὸς καὶ σαρκὸς αὐτὸν ἐκσπασθέντα γεγενῆσθαι· τῶν γὰρ ἀπὸ γαμικῆς ἀκολουθίας γεννωμένων ἕτερος ὁ τρόπος. **465**

PG 33, 760 **XXVI.** [...] Ὁ προφήτης προεῖρηκεν ἐκ προσώπου Ἰησοῦ· « Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν »· καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται· « Διὰ τοῦτο δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ τι κτούσης ». Καὶ τί τὸ σημεῖον; ἐξῆς φησὶ « Τέξεται, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι ». Καὶ τίνα τὰ μνηστρα τῆς Παρθένου, τῆς ἀγίας νύμφης; « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει »· καὶ Ἐλισάβετ λαλοῦσα πρὸς αὐτήν ὁμοίως λέγει· « Καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λεγομένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου ». **466**

*758 Deinde sequitur: * *Super thronum David, et super regnum eius, ut erigat illud.*¹ Ex Davide igitur fuit Virgo sancta.

PG 33, 758 **XXV.** Decebat enim eum qui purissimus est, et puritatis magister, ex puris prodire thalamis. Si enim is qui apud Iesum bene fungitur sacerdotio, abstinet a muliere: ipse Iesus quomodo ex viro et muliere proditurus foret? *Quoniam tu es*, ait in Psalmis, *qui extraxisti me de ventre.*² Attende diligenter ad illud, *qui extraxisti me de ventre*: quo significatur eum sine virili opera ex virginis utero et carne extractum et natum esse; eorum enim qui nuptiali lege nascuntur alius est modus. **465**

PG 33, 759 **XXVI.** [...] Propheta ex persona Iesu praedixit. *Caro mea ex ipsis,*³ et alibi scriptum est: *Propter hoc dabit eos usque ad tempus parturientis.*⁴ Quodnam autem signum? In consequentibus dicit: *Pariet, et reliqui fratrum ipsorum convertentur.*⁵ Et quinam sunt virginis, sanctae sponsae, nuptiarum arrhabones? *Et desponsabo te mihi ipsi in fide,*⁶ et Elisabeth ad ipsam loquens similiter dicit: *Et beata quae credidit, quoniam perficientur ea quae dicuntur ei a Domino.*⁷ **466**

¹ Ibid.

² Ps. XXI, 10.

³ II Reg. XIX, 12.

⁴ Mich. V, 3.

⁵ Ibid.

⁶ Ose. II, 20.

⁷ Luc. I, 45.

- 467 XXVII. Ἄλλὰ διασύρουσιν ἡμᾶς Ἑλληνές τε καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ φασιν, ὅτι ἀδύνατον ἦν τὸν Χριστὸν ἐκ παρθένου γεννηθῆναι. Ἑλληνας μὲν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων ἐπιστομίσωμεν. Οἱ γὰρ λέγοντες λίθους ῥιπτομένους εἰς ἀνθρώπους μεταβάλλεσθαι, πῶς τὸ παρθένον τεκεῖν λέγετε ἀδύνατον εἶναι; Οἱ ἐξ ἐγκεφάλου θυγατέρα τετέχθαι μυθολογοῦντες, πῶς ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς τετέχθαι υἷὸν λέγετε εἶναι ἀδύνατον; Οἱ ἐκ μηροῦ τοῦ παρ' ὑμῖν Διὸς κυοφορηθῆναι ψευδῶς λέγοντες Διόνυσον, πῶς ἀθετεῖτε τὸ ἡμέτερον ἀληθές; Οἶδα λέγων ἀνάξια τῆς παρουσίας ἀκροάσεως· ἀλλ' ἵνα εὐκαίρως σὺ τοὺς Ἑλληνας ὀνειδίσης ταῦτα προσηνέγκαμεν, ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς μύθων τὰ πρὸς αὐτοὺς λέγοντες. PG
33, 760
- 468 XXVIII. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς οὕτως ἀπάντησον ἐρωτήσας· Ποῖόν ἐστι δύσκολον; στεῖραν πρεσβύτιν τῶν ἐθίμων ἐκλιπόντων τεκεῖν, ἢ παρθένον νεάζουσαν γεννῆσαι; Στεῖρα ἦν Σάρρα, καὶ ἐκλιπόντων τῶν γυναικείων τέτοκε παρὰ φύσιν. Οὐκοῦν εἰ τὸ στεῖραν γεννῆσαι παρὰ φύσιν· καὶ τὸ παρθένον γεννῆσαι. Ἡ τὰ δύο τοίνυν ἀθέτησον, ἢ τὰ δύο κατάδεξαι. Ὁ γὰρ Θεὸς αὐτός ἐστιν ὁ κάκεινο ποιήσας καὶ τοῦτο κατασκευάσας. Οὐ γὰρ τολμήσεις εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖ δυνατόν ἐστι Θεῷ, καὶ ὧδε ἀδύνατον. Καὶ πάλιν Ποία φύσις χεῖρα ἀνθρώπου μεταβληθῆναι ἐν μιᾷ ὥρᾳ πρὸς ἕτερον εἶδος, PG
33, 760

- 467 XXVII. Sed exagitant nos tam graeci quam iudaei, aientes impossibile fuisse ut Christus ex virgine nasceretur. Graecis primum ex ipsorummet fabulis os obstruamus. Qui enim dicitis proiectos lapides in homines transmutari, quomodo virginem parere impossibile dicitis? Qui ex cerebro natam filiam fabulamini, qui ex virginali utero nasci filium non posse affirmatis? Qui de femore vestri Iovis, quasi praegnante utero, falso editum Bacchum asseritis; quomodo nostra quae sunt vera respuitis? Indigna praesenti auditorio me dicere haud clam me est: verum ut tu graecis opportune opprobres haec attulimus, suis ipsos ex fabulis confutantes. PG
33, 759
- 468 XXVIII. Illis vero qui ex circumcissione sunt ita occurras rogando: Utrum difficilius sit, sterilem anum suetis iam defectam parere; an virginem in aetatis flore generare? Sterilis erat Sara, et postquam muliebria desierant¹ praeter naturam peperit.² Igitur, si sterilem generare praeter naturam est, hoc quoque praeter naturam, virginem matrem fieri: aut ergo utrumque simul reiice, aut utrumque admittito. Idem enim Deus et illud fecit, et hoc molitus est; neque audebis dicere, illic possibilem Deo, hic impossibilem rem fuisse. Rursus: Equis ille naturae ordo, ut manus hominis una in hora in alteram speciem transmutetur, et rursus restituatur? Quo-

¹ Gen. XI, 30; XVIII, 11.

² Gen. XXI, 2.

καὶ πάλιν ἀποκαταστῆναι; Ἦὼς τοίνυν ἡ Μωσέως χεὶρ ὡς χιῶν ἐλευκάνθη, καὶ ἅμα πάλιν ἀποκατεστάθη; Ἄλλὰ λέγεις, ὅτι Θεὸς θελήσας μετέβαλεν. Ἐκεῖ Θεὸς θελήσας δύναται, καὶ ὧδε ἄρα οὐ δύναται; κάκεινο σημεῖον ἦν πρὸς Αἰγυπτίους μόνον, τοῦτο δὲ σημεῖον ἦν τῇ οἰκουμένην δωρούμενον. Ὡς Ἰουδαῖοι, ποῖον δὲ ἐστὶ μᾶλλον δυσκολώτερον; παρθένον γεννῆσαι, ἢ ῥάβδον εἰς ζῶον ψυχωθῆναι; Ὁμολογεῖτε, ὅτι ἐπὶ Μωσέως, * εὐθυτάτη ῥάβδος ὀφιοειδῆς γενομένη, φοβερά ἦν τῷ ῥίψαντι· καὶ ὁ πρὸ τούτου κατέχων τὴν ῥάβδον, ἔφυγε αὐτήν ὡς δράκοντα· δράκων γὰρ ἦν τῇ ἀληθείᾳ, ἔφυγε δέ, οὐ φοβηθεὶς ὃ κατεῖχεν, ἀλλὰ ἀγωνιάσας τὸν μεταβεβληκότα· ὀδόντας εἶχεν ῥάβδος, καὶ δρακοντικούς ὀφθαλμούς. Ἐκ ῥάβδου τοίνυν ὀφθαλμοὶ βλέποντες ἐκφύονται, καὶ ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται Θεοῦ θέλοντος; Σιωπῶ γάρ, ὅτι καὶ ἡ ῥάβδος ἡ Ἀαρῶν, ὑπερ τὰ λοιπὰ δένδρα δι' ἐνιαυτῶν ποιεῖ πλειόνων, τοῦτο διὰ μιᾶς νυκτὸς ἐποίησε. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι ῥάβδος ἀπολέσασα τὸν φλοιόν, οὐτ' ἂν μεταξὺ ποταμῶν τεθῆ, φύσει ποτέ; Ἄλλ' ἐπειδὴ Θεὸς οὐ φύσσειν ἀκολουθεῖ δένδρων, ἀλλὰ φύσεων ἐστὶ ποιητής· ἡ ἄκαρπος καὶ ξηρὰ καὶ ἄφλοιος ῥάβδος ἠγέθη καὶ ἐδλάστησε καὶ κάρυα ἐκαρ-

modo igitur Mosis manus nivis instar in candorem versa, et repente in priorem statum redintegrata est?¹ Nempe id dices, Deum cum voluisset transmutasse. An vero Deus illic cum voluerit potest, hic autem non valet? Ac illud quidem signum ad Aegyptios tantum pertinebat: istud vero signum fuit universo orbi datum. O iudaei, * quidnam difficilius videtur operae, virginem parere, an virgam in animantem mutari? Confitemini quod sub Mose, virga rectissima serpentis in speciem versa, ipsi qui proiecerat timorem incussit:² quique antea virgam tenebat, eam postea effugiebat ceu draconem, vere enim draco erat: fugiebat autem, non id quod tenebat extimescens; sed eius qui mutaverat pavore constrictus; dentes habuit virga, et oculos draconis. Scilicet, ex virga oculi videndi vi praediti enascuntur: et ex utero virginali non nascitur, Deo volente, puer? Taceo enim quod Aaronis virga, id quod caeterae arbores plurium annorum spatio producant, hoc ipsum intra unam noctem protulerit.³ Quis enim nescit virgam cortice destitutam, etiamsi in mediis fluminibus plantetur, nunquam germinaturam esse? Sed cum Deus arborum naturis non serviat, imo naturarum auctor sit; infructuosa, arida, et decorticata virga floruit, germinavit, et nucum fructus protulit. Ille igitur qui virgae, propter summum sacerdotem

¹ Exod. IV, 6-7.

² Exod. IV, 3.

³ Num. XVII, 8.

ποφόρησεν. Ὁ οὖν τῇ ῥάβδῳ, διὰ τὸν τυπικὸν ἀρχιερέα, καρπὸν ὑπὲρ φύσιν χαρισάμενος, ἄρα τῇ παρθένῳ, διὰ τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα, τὸ τεκεῖν οὐκ ἐχαρίζετο;

469 **XXIX.** Καλὰ ταῦτα ὑπομνηστικά τῶν λόγων. Ἄλλ' ἔτι ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι· καὶ οὐ πείθονται τοῖς περὶ ῥάβδου λόγοις, ἐὰν μὴ ὁμοίοις παραδόξοις καὶ παρὰ φύσιν πεισθῶσι τοκετοῖς. Ἐξέτασον τοίνυν αὐτοὺς οὕτως· Ἡ Εὐα ἐξ ἀρχῆς ἐκ τίνος ἐγενήθη; ποία μήτηρ συνείληφεν ἐκείνην τὴν ἀμήτορα; Λέγει δὲ ἡ Γραφή, ὅτι ἐκ πλευρᾶς γέγονε τοῦ Ἀδάμ. Ἄρα οὖν ἡ μὲν Εὐα ἐκ πλευρᾶς ἄρσενος χωρὶς μητρὸς γεννᾶται· ἐκ δὲ παρθενικῆς γαστρὸς χωρὶς ἀνδρὸς παιδίον οὐ γεννᾶται; Ἐχρεωστεῖτο τοῖς ἀνδράσι παρὰ τοῦ θήλεος γένους ἡ χάρις. Ἡ γὰρ Εὐα ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐγενήθη, καὶ οὐκ ἐκ μητρὸς συλληφθεῖσα, ἀλλ' ἐκ μόνου ἀνδρὸς ὥσπερ ἀποτεχθεῖσα. Ἀπέδωκεν οὖν ἡ Μαρία τῆς χάριτος τὸ χρέος, οὐκ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μόνης ἀχράντως, ἐκ Πνεύματος ἁγίου, δυνάμει Θεοῦ γεννήσασα.

PG
33, 761

470 **XXX.** Λάβωμεν δὲ ἔτι τὸ τούτου μεῖζον. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ σωμάτων σώματα γεννηθῆναι, εἰ καὶ παράδοξον, ἀλλ' ὅμως καὶ δυνατόν· τὸ δὲ τὸν χοῦν τῆς γῆς ἄνθρωπον γενέσθαι, τοῦτο θαυμαστότερον. Τὸ πηλὸν συγκεχυμένον ὀφθαλμῶν χιτῶνας λαβεῖν καὶ λαμπηδόνας, τοῦτο θαυμαστότερον. Τὸ ἐκ

PG
33, 761

typicum [seu alterius figuram] fructum supra naturam ferre dedit; nonne virgini, propter verum summum sacerdotem, parere concesserit?

469 **XXIX.** Egregiae sane hae sermonum commemorationes; sed nihilominus pugnant iudaei; nec in his virgae exemplis acquiescunt, nisi similis generis admirabilibus et praeter naturam partibus persuadeantur. Illos itaque in hunc modum percunctare. Eva ab initio de quo nata est? Quae mater illam sine matre feminam concepit? Ait autem Scriptura,¹ quod ex Adae costa effecta est. Ergone Eva ex viri latere sine matre nata fuerit; puer vero ex virginis utero absque opera viri nasci non possit? Reddendae viris gratiae obnoxium erat femineum genus. Eva namque ex Adam nata fuerat, non ex matre concepta, sed ex viro solo tanquam partu edita: reddidit ergo Maria huius gratiae debitum, dum non ex viro, sed ex se sola incontaminata de Spiritu sancto per virtutem Dei genuit.

PG
33, 762

470 **XXX.** Accipiamus porro aliud longe maius. Ex corporibus namque corpora produci, mirum licet videatur, possibile est tamen. At pulverem terrae hominem fieri hoc admirabilius. Quod lutum confusum, oculorum tunicas et splendores assumat, id sane maiorem habet admirabilitatem. Quod, ex pulvere unius formae, et ossium

PG
33, 762

¹ Gen. II, 22.

*764 μονοειδοῦς χόος γενᾶσθαι καὶ ὁστέων καρτερότητα, καὶ πνεύμονος * ἀπαλόττητα, καὶ λοιπὰς διαφόρους ιδέας μελῶν· τοῦτο θαυμαστόν. Τὸ πηλὸν ψυχωθέντα περιέρχεσθαι τὴν οἰκουμένην αὐτοκινήτως, καὶ οἰκοδομεῖν· τοῦτο θαυμαστόν. Τὸ πηλὸν διδάσκειν, καὶ λαλεῖν, καὶ τεκτονεῦν, καὶ βασιλεύειν· τοῦτο θαυμαστόν. Ὡ τοίνυν ἀμαθέστατοι Ἰουδαῖοι, πόθεν Ἀδὰμ ἐγένετο; οὐχ ὁ Θεὸς χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπλασε τὸ πλάσμα τοῦτο τὸ θαυμάσιον; Εἶτα, πηλὸς μὲν εἰς ὀφθαλμὸν μεταβάλλεται, καὶ παρθένος υἱὸν οὐ γεννᾷ; Τὸ ὡς ἐν ἀνθρώποις ἀδύνατον μᾶλλον γίνεται, καὶ τὸ ἐγχωροῦν ἄρα οὐ γίνεται;

PG
33, 764

XXXI. Τούτων μνημονεύωμεν, ἀδελφοί· τοῖς ὀργάνοις τούτοις ἀμυντηρίοις χρῆσώμεθα. Μὴ ἀνεχώμεθα τῶν αἰρετικῶν, τῶν κατὰ φαντασίαν τὴν παρουσίαν διδασκόντων. Καταπτύσωμεν καὶ τῶν λεγόντων ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος· τῶν τολμησάντων εἰπεῖν, ὅτι ἦν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας, διὰ τὸ γεγράφθαι· «Καὶ παρέλαθε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ». Μνημονεύσωμεν γὰρ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ πρὶν λαβεῖν τὴν Ῥαχὴλ λέγοντος τῷ Λάβαν· «Ἀπόδος τὴν γυναῖκά μου». Ὡσπερ γὰρ ἐκείνη πρὸ τῆς γαμικῆς καταστάσεως, τῷ μόνον ἐπαγγελίαν εἶναι, γυνὴ τοῦ Ἰακώβ ὠνομάζετο· οὕτω καὶ ἡ Μαρία, τῷ μνηστευθῆναι, γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ ὠνομάζετο.

471

*763 firmitudo, et * pulmonis teneritas, et reliquae membrorum diversae species enascantur; illud admiratione dignum. Lutum animatum, orbem insito motu circuire, et aedificare; hoc mirabile. Lutum docere et loqui, et fabrilis opera exercere, et regnum moderari,¹ hoc mirari deceet. Igitur, o imperitissimi iudaei, unde Adam factus est? Nonne Deus pulverem e terra sumens, admirabile illud figmentum effinxit?² Quid ergo? Lutum in oculum transformatur, et virgo filium non generabit? Quod hominum iudicio magis impossibile censetur, fit tamen; et quod se ipso possibile est, id non fiat?

PG
33, 763

XXXI. Horum memores simus, fratres. His tanquam propulsatoris armis utamur. Ne perferamus haereticos qui adventum [Christi] sola specie atque opinione docent. Despuamus et eos qui natiuitatem Salvatoris ex viro et femina contigisse dicunt, qui eum ex Ioseph et Maria progenitum dicere ausi sunt, eo quod scriptum sit: *Et accepit coniugem suam.*³ Meminerimus Iacob, qui priusquam Rahelem sumeret, dixit ad Laban: *Redde uxorem meam.*⁴ Sicut enim illa ante nuptiarum sanctionem, propter solam quae intercesserat promissionem, Iacobi uxor appellabatur; sic et Maria, propter de-

471

¹ Iob. XXXVIII, 14.

² Gen. II, 7.

³ Matth. I, 24.

⁴ Gen. XXIX, 21.

Καὶ βλέπε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἀκρίθειαν, λέγοντος· « Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, ἀπεστάλη ἄγγελος Γαβριήλ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ἧ ὄνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ », καὶ ἐξῆς. Καὶ πάλιν, ὅτε ἡ ἀπογραφὴ ἦν, καὶ ἀνέβη Ἰωσήφ ἀπογράψασθαι, τί λέγει ἡ Γραφή; « Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικί, οὓση ἐγκύω »· ἔγκυος μὲν γὰρ ἦν. Οὐκ εἶπε δέ, ὅτι τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀλλά, « τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ ». * « Ἐξαπέστει- *765
 λε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ », φησὶν ὁ Παῦλος· οὐ γενόμενον ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλὰ « γενόμενον ἐκ γυναικὸς » μόνον, τοῦτ' ἔστιν ἐκ παρθένου. Τὸ γὰρ γυναικίκα καὶ τὴν παρθένον καλεῖσθαι, προαπεδείξαμεν. Ἐκ παρθένου γὰρ ἐγεννήθη ὁ παρθενοποιὸς τῶν ψυχῶν.

472

XXXII. Ἄλλὰ θαυμάζεις τὸ γενόμενον· ἐθαύμαζε τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ γεν-
 νήσασα. Λέγει γὰρ πρὸς τὸν Γαβριήλ· « Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ
 γινώσκω; » Ὁ δὲ φησὶ· « Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψί-
 στου ἐπισκιάσει σοί· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ ».
 Ἄχραντος καὶ ἀρβύπαρος ἡ γέννησις. Ὅπου γὰρ πνεῖ Πνεῦμα ἅγιον, ἐκεῖ
 περιήρηται πᾶς μολυσμὸς· ἀρβύπαρος ἡ ἔνσαρκος γέννησις τοῦ Μονογενοῦς

sponsationem uxor Iosephi dicta fuit. Vide autem Evangelii accu-
 ratam loquendi rationem, dum ait: *In mense autem sexto missus est
 angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae cui nomen Nazareth, ad
 virginem desponsatam viro cui nomen Ioseph,*¹ etc. Et iterum, cum
 descriptio ageretur, et ascenderet Ioseph ut describeretur, quid dicit
 Scriptura? *Ascendit autem et Ioseph a Galilaea, ut describeretur cum
 Maria desponsata sibi uxore praegnante:*² praegnans enim erat, non
 autem dixit *uxore sua*, sed, *desponsata sibi*. *Misit enim Deus Filium
 suum*, ait Paulus; non factum * ex viro et muliere, sed *factum ex mu-* *766
*liere*³ solum, hoc est ex virgine. Quod enim mulieris nomine vocetur
 etiam virgo, ante demonstravimus. Ex virgine enim natus est, qui
 animas virgines efficit.

472

XXXII. Sed miraris quod factum est; hoc admirabatur etiam
 ipsa quae genuit; dicit enim ad Gabrielem: *Quomodo erit mihi istud,
 siquidem virum non cognosco?* Ille vero ait: *Spiritus sanctus super-
 veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Propterea et quod na-
 scetur sanctum, vocabitur Filius Dei.*⁴ Pura et incontaminata gene-
 ratio. Ubi enim spirat Spiritus sanctus, ibi detractum est omne in-
 quinamentum. Sordis aliena est Unigeniti ex Virgine in carne nati-

PG
33, 766¹ Lc. I, 26, 27.² Lc. II, 4, 5.³ Galat. IV, 4.⁴ Lc. I, 34-35.

ἐκ τῆς Παρθένου. Κἂν ἀντιλέγωσιν οἱ αἰρετικοὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐλέγξαι αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀγανακτήσει ἡ δύναμις τοῦ Ὑψίστου ἢ ἐπισκιάσασα· ἀντικαταστήσεται Γαβριὴλ ἀντιπρόσωπος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· κατ-
 αισχυνεῖ αὐτοὺς ὁ τῆς φάτνης τόπος, ὁ δεξάμενος Δεσπότην. Ποιμένες μαρτυρήσουσιν, οἱ τότε εὐαγγελισθέντες· καὶ ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων τῶν αἰνούντων, καὶ ὑμνούντων, καὶ εἰπόντων· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας». Ὁ ναός, εἰς ὃν τότε ἀννήχθη τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ· τὰ ζεύγη τῶν τρυγόνων, τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ προσενεχθέντα καὶ ὁ τότε ἐναγκαλισάμενος αὐτὸν Συμεών, καὶ ἡ παρούσα προφῆτις Ἄννα.

PG
33, 768

XXXIII. [...] «Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα». Προσκυνεῖσθω ὁ ἐκ Παρθένου γεννηθεὶς Κύριος, γνωριζέτωσαν αἱ παρθένοι τῆς οἰκείας πολιτείας τὸν στέφανον· γνωριζέτω καὶ τῶν μοναζόντων τὸ τάγμα τῆς ἀγνείας τὸ ἐπίδοξον· οὐ γὰρ ἀπεστερήμεθα τοῦ τῆς ἀγνείας ἀξιώματος. Ἐν γαστρὶ μὲν Παρθένου γέγονεν ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐνεαμηνιαῖος χρόνος· ἀνὴρ δὲ γέγονεν ὁ Κύριος

473

vitas. Et si veritati contradicant haeretici, convincet eos Spiritus sanctus: indignabitur virtus Altissimi quae [virginem] obumbravit: ¹ opponet sese in die iudicii adverso Gabriel ² vultu: confundet illos praesepii locus qui Dominum excepit. ³ Pastores testimonium ferent, qui tunc faustum nuntium acceperunt: ⁴ et exercitus angelorum laudantium, celebrantium, et dicentium: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus complaciti.* ⁵ Templum in quod illatus est quadragesima die: ⁶ paria turturum pro ipso oblata: ⁷ et qui tunc eum ulnis amplexatus est Simeon, ⁸ et quae adfuit Anna prophetissa. ⁹

PG
33, 767

XXXIII. [...] *Contrectate me, et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* ¹⁰ Adoretur natus ex Virgine Dominus: noverintque virgines proprii instituti decus et coronam. Agnoscat et monachorum ordo puritatis gloriam; non enim privamur [viri] dignitate integritatis. In ventre Virginis novem mensium tempus exactum est Salvatori; at vir fuit Dominus tres annos et

473

¹ Lc. I, 35.² Ibid.³ Lc. II, 7.⁴ Lc. II, 10.⁵ Lc. II, 14.⁶ Lc. II, 22.⁷ Lc. II, 24.⁸ Lc. II, 28.⁹ Lc. II, 36.¹⁰ Lc. XXIV, 39.

τριάκοντα καὶ τρία ἔτη· ὥστε εἰ σεμνύνεται παρθένος διὰ τὸν ἐννεαμηνηαῖον χρόνον, πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸ πολυετὲς τῶν χρόνων.

- 474 XXXIV. Πάντες δὲ τὸν τῆς ἀγνείας δρόμον τοῦ Θεοῦ χάριτι δράμωμεν, PG
33, 768
νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων· οὐκ ἀκολασίας μετιόντες, ἀλλ' αἰνοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Μὴ ἀγνοήσωμεν τῆς ἀγνείας τὸ ἔνδοξον· ἀγγελικὸς γὰρ ἐστὶν ὁ στέφανος, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ κατόρθωμα. Φεισώμεθα τῶν σωμάτων, τῶν μελλόντων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος· μὴ διὰ μικρὰν ἡδονὴν τὸ τηλικούτον καὶ τοσοῦτον σῶμα μολύνωμεν· μικρὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸς ὥραν ἡ ἁμαρτία, πολυετῆς δὲ καὶ αἰώνιος ἡ αἰσχύνη. Ἄγγελοι περιπατοῦντες ἐπὶ γῆς εἰσιν, οἱ τῆς ἀγνείας ἐργάται· αἱ παρθένοι μετὰ Μαρίας τῆς παρθένου ἔχουσι τὸ μέρος. Ἐξοριζέσθω πᾶς καλλωπισμὸς, καὶ πᾶν ἀτηρὸν βλέμμα, καὶ πᾶς περίπατος περισεσυρμένος, καὶ πᾶσα στολή, καὶ θυμίαμα ἡδονῆς δελεαστικόν. Θυμίαμα δὲ ἐν πᾶσιν ἔστω ἡ προσευχὴ τῆς εὐωδίας, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ ὁ τῶν σωμάτων ἀγιασμὸς· ἵνα ὁ ἐκ Παρθένου γεννηθεὶς * Κύριος εἴπῃ καὶ περὶ ἡμῶν, ἀνδρῶν τε τῶν ἀγνεύοντων, καὶ γυναικῶν τῶν στεφανουμένων· «Ἐνοικῆσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός». *Q ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. *769

triginta: adeo ut si gloriatur virgo propter novimestre tempus; multo nos magis [possumus gloriari] propter annorum multitudinem.

- 474 XXXIV. Omnes autem castitatis cursum Dei gratia curramus, PG
33, 767
iuvenes et virgines, senes cum iunioribus;¹ non lascivias sectantes, sed laudantes nomen Christi. Non ignoremus puritatis gloriam, angelica enim haec excellentia est, et perfectum supra hominem officium: vereamur corpora, quae sicut sol lucebunt olim.² Ne propter tenuem voluptatem tale ac tantum corpus inquinemus. Parvum enim quidpiam et ad horam durans peccatum; multorum vero annorum et aeternum eius opprobrium est. Qui puritatem sectantur, angeli sunt in terra ambulantes. Virgines cum Maria virgine partem habent. Eliminetur omnis curiosus ornatus, et omnis nocivus aspectus, et omnis stola [seu promissa vestis], et suffimentum voluptatem pelliciens. Quantum vero ad omnes, suffimentum sit, cum boni odoris tum bonorum operum oratio, et corporum sanctificatio; ut qui ex Virgine * natus est Dominus, dicat etiam de nobis tum viris *770
integritatem servantibus, tum feminis coronatis: *Inhabitabo in illis et inambulabo: et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.*³ Cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

¹ Ps. CXLVIII, 12.

² Matth. XIII, 43.

³ II Cor. VI, 16.

PG
33, 965 Catechesis XVI, II. [...] τὸ βασιλεῦον ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως ἅμα 475
Πατρὶ καὶ Υἱῶ, παρόντων τῶν γεννητῶν ὑποστάσεων· τὸ ἀγιαζόν τὰ λει-
τουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κλη-
ρονομεῖν σωτηρίαν· τὸ καταβάν ἐπὶ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Παρθένον Μα-
ριάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν Κύριον σω-
ματικῶ εἶδει περιστερᾶς ἐν Ἰορδάνῃ ποταμῶ.

APOLLINARIS Ep. Laodicensis in Syria (ca 310 † ca 390)

EXPOSITIO FIDEI ⁴

PG
10, 1116 [...] Ἐπι ὁμολογοῦμεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ υἷον ἀνθρώπου γεγενῆσθαι 476
οὐκ ὀνόματι ἀλλὰ ἀληθείᾳ προσλαβόντα σάρκα ἐκ Μαρίας Παρθένου· καὶ
εἶναι τέλειον αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ καὶ αὐτὸν υἷον ἀνθρώπου, ἐν πρόσωπον, καὶ
μίαν τὴν προσκύνησιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἣν ἀνέλαθεν· καὶ ἀναθε-
ματίζομεν τοὺς διαφόρους προσκυνήσεις ποιοῦντας, μίαν θεϊκὴν, καὶ μίαν
ἀνθρωπίνην· καὶ προσκυνοῦντες τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον ὡς ἕτερον ὄντα

PG
33, 966 Catechesis XVI, II. [... Spiritus S.] sine principio et fine una 475
cum Patre et Filio regnat, praesentibus generatis substantiis. Qui
sanctificat administratorios spiritus, in ministerium missos propter
eos qui salutis haereditatem consecuturi sunt.¹ Qui illapsus est in
sanctam ac beatam Virginem Mariam,² ex qua Christus secundum
carnem natus est: et in ipsum Dominum corporali specie columbae
in Iordane flumine.³

G
, 1115 [...] Praeterea confitemur Filium Dei factum esse filium homi- 476
nis, qui non nomine sed veritate assumpsit carnem ex Maria Vir-
gine, esseque perfectum Filium Deum, et eundem filium hominis,
unam personam, et unam adorationem Verbi et carnis quam as-
sumpsit, et anathematizamus eos qui differentes adorationes faciunt,
unam divinam, et unam humanam, et adorantes hominem ex Ma-
ria tanquam alterum praeter Deum ex Deo. Scimus enim quod *in*

¹ Hebr. I, 14.

² Lc. I, 35; Matth. I, 16.

³ Lc. III, 22.

● PG 33 673, 725.

■ 1189, 1200, 1204.

⁴ Cf. BARDENHEWER, I, 215 et II, 13; ALTANER, 324, qui attribuunt hoc op. Episcopo Laodiceae. Cf. etiam QUA II, 382. Vide alios locos, Apollinari attributos, sub titulo *Incertus Auctor*.